

איך יראה הנוף שלנו בעוד עשרים שנה?

מאת: אדריכלית נוף יעל בר - מאור

הכנס השנתי ביוזמת האיגוד הישראלי של אדריכלי הנוף, המציין שישים שנה להקמתו, יתקיים ביום חמישי הקרוב. זוהי הזדמנות טובה לבחון מה עבר על התחום המתפתח שנקרא אדריכלות נוף בעשורים האחרונים, ולא פחות מכך זוהי הזדמנות לשאול: איך כיצד יראה הנוף שלנו בעוד שנות דור?

לא רק טיפוח לצדי הדרך

בשנות השישים של המאה ה-20 קידם הנשיא האמריקאי לינדון ג'ונסון את "חוק ייפוי הדרך המהירה" (Highway Beautification Act), כחלק ממדיניות למען הבטחת "אמריקה יפה יותר". המהלך התרכז בצמצום מפגעים חזותיים לצדי הדרכים, דוגמת שלטי פרסום או מגרשי גרוטאות, וטיפוח הצמחיה לאורך הכביש. במקביל, התקיים מהלך הנדסי מסיבי של התווית הדרכים המהירות דרך הערים הגדולות של ארה"ב. התווית הדרכים נעשתה לפי שיקולים של יעילות הנדסית וכלכלית, ללא התחשבות במרקם העירוני הקיים. במקרים רבים נהרסה סביבת המחיה של התושבים הגרים בשכונות הסמוכות. רק לאחר שנגרם נזק רב, החלה להשמע ביקורת על הקצאת המשאבים לטיפוח הצד האסתטי של הנוף מנקודת מבטו של הנוסע במכונית, על חשבון איכות החיים והנוף עבור אותן קהילות שנפגעו כתוצאה מסלילת הדרך.

המסקנה מאותו "ייפוי" היא שטיפוח צידי הדרך הוא חסר תוחלת אם אינו מלווה בהתייחסות לתוואי הדרך עצמו. התווית דרך היא מעשה נופי גדול בהרבה מהבחירה לטעת עץ כזה או אחר. מכאן שבכל פרויקט בעל השפעה סביבתית, יש לגשת למלאכת תכנון הנוף כבר מהשלב הראשון. לקח נוסף הוא, שאסור להתייחס לנוף רק מהיבט האסתטי, וכי יש צורך להבין גם את ההשלכות החברתיות והסביבתיות של כל התערבות במרחב.

גם בישראל הולכת ומחלחלת ההבנה כי מעורבות אדריכלי נוף בשלב מוקדם בתכנון הינה קריטית למניעת בכייה לדורות, במיוחד כאשר מדובר בפרויקטים רחבי היקף. דוגמא מעניינת לכך, אשר נמצאת על שולחן המתכננים בימים אלו, היא תמ"א 13 לים המלח וחופיו. מדובר בתכנית מתאר אשר תהווה בסיס לפיתוח ולשימור של אחד האיזורים הרגישים ביותר והפגיעים ביותר בארץ. איך מאזנים בין הצורך לשמור של הנוף הייחודי, שבזכותו מועמד ים המלח לתואר אחד משבעת פלאי עולם, לבין הרצון לנצל את המשאבים הכלכליים של האיזור - כרייה, תיירות וחקלאות? זהו האתגר הגדול שניצב בפני צוות התכנון בראשות אדר' עדנה לרמן ובריכוזה של אדריכלית הנוף מיכל בן-שושן ממשרד לרמן אדריכלים ומתכנני ערים, אשר תציג את הנושא בכנס.

תמונה מס. 1: שטחים חקלאיים במטרופולין גוש דן, סמוך לכפר הירוק. (השכונות הדרומיות של רמת השרון) צילום: יעל בר-מאור

נוף בעידן של ציפוף

המאה ה-21 נפתחה בקריאה לציפוף בינוי. לאחר חצי מאה שבה מספר בני האדם החיים על כדור הארץ גדל כמעט פי שלושה, התעוררו מתכננים רבים והבינו כי יש צורך דחוף לשנות את הגישה. המשך בנייה פרברית בזבזנית במשאב השטח, בעולם שבו קצב גידול האוכלוסיה הולך ומחריף, תביא לאסון אקולוגי. בין הקולות הבולטים שקראו לקחת אחריות על המצב ולהתחיל לצופף, היו אדריכלי הנוף ויני מאס (Winy Maas) ממשרד MVRDV ואדריאן חאוזה (Adriaan Geuze) ממשרד WEST 8, שניהם מהולנד. הדבר אינו מפליא לאור קצב העלמות השטחים הפתוחים בהולנד, הניצבת במקום ה-30 בעולם מבחינת היחס בין כמות האוכלוסיה לשטח המדינה (אגב, ישראל נמצאת לא רחוק משם, במקום 32). גישה פרגמטית אפשרה לאדריכלי הנוף ההולנדים לפתח מודלים של "טבע מלאכותי" שבהם יוצרים באופן אקטיבי מערכות אקולוגיות חדשות באיזורים מופרים דוגמת אזורי תעשייה או רציפי נמל נטושים. במקביל, גובשו פתרונות יצירתיים לתוספת יחידות בתוך תחומי הערים הגדולות, במטרה להקטין את תופעת הפירבור. גישה זו תוצג בהרחבה בכנס על-ידי אדריכל הנוף הישראלי שחר צור, הממלא תפקיד בכיר במשרד WEST8.

בישראל, שאוכלוסייתה גדלה בשישים השנים האחרונות מכ-1.5 מיליון ללמעלה מ-7.5 מיליון בני אדם, יש צורך למצוא את הדרך לצופף נכון: מתן פתרונות למצוקת הדיור לצד שמירה על השטחים הפתוחים. הגבלת האפשרות לבנות על חשבון השטחים הפתוחים, פירושה הרפת הצפיפות בתוך הערים. אבל, איך נבטיח לתושבים המצטופפים גישה נוחה לאתרי טבע ולמרחבים פתוחים החשובים כל כך לאיכות החיים? הפתרון נעוץ בתובנה שהטבע אינו ההיפך מעיר וכי תכנון נכון יאפשר קיום של "טבע עירוני". הדבר מצריך בניית בתי גידול חדשים ושימור של בתי גידול קיימים, במקומות המצויים בשולי העיר או בתוכה. גם כאן, בדומה למודל ההולנדי, ניתן לנצל את שטחי המעזבה הרבים המצויים בתחום המטרופולין. אדריכלית הנוף הניו יורקית, לורה סטאר (Laura Starr) ממשרד Starr Whitehouse, הוזמנה לכנס להדגים את הנושא מתוך נסיונה בפרויקטים של טבע עירוני במקומות שונים בעולם, לרבות עמק הצבאים בירושלים ופארק אריאל שרון שהוקם על חורבות אתר הפסולת חירייה.

תמונה מס. 2: שטחים חקלאיים במטרופולין גוש דן, סמוך לכפר הירוק. מבט לכיוון פתח תקוה. צילום: יעל בר-מאור

אז איך יראה הנוף שלנו עוד 20 שנה?

חשוב לזכור שבעוד שבתחומים רבים בחיינו התרגלנו לסיפוקים מידיים, הרי שלנוף יש את הקצב שלו. לא הרבה השתנה מאז פגש חוני המעגל באותו זקן שנטע עץ למען בניו, על אף שהוא עצמו לא יזכה להנות מפריו. עונות השנה ממשיכות להתחלף באותו הקצב ולעץ נדרש אותו משך הזמן להתפתח. אם נוסיף לכך את פרק הזמן הארוך שנדרש לתהליך התכנון ואת האיטיות של הליך אישור תכניות ברשויות, נבין שהעתיד כבר כאן.

על מנת לקבוע כיצד יראה הנוף שלנו עשרים שנה מהיום, אנו צריכים להתעורר עכשיו. אם לא נעשה זאת ונישאר אדישים, ניתן לחוקים המאפשרים בניה חפזה על חשבון שטחים פתוחים לעבור בשקט ולאינטרסים פוליטיים ולחצי נדל"ן לנגוס בנוף, אנו עלולים להבין את גודל הנזק רק כשיהיה מאוחר מדי. מצד שני, גם ראייה שמרנית השואפת לשימור קיצוני עשויה להיות בעוכרינו, שכן על הסביבה הפיסית לתת מרחב שיאפשר לתהליכים חברתיים להתפתח באופן בריא. בהנחה שאנו מעוניינים ב"צדק מרחבי", יש לתת מקום גם לפיתוח נכון.

לכן, אסור לנו לשקוע בפסיביות. לא "לתת לכוחות השוק לעשות את שלהם" ולא "לתת לטבע לעשות את שלו", אלא לתכנן את הנוף באופן אקטיבי, מתוך אחריות לבניית הסביבה והחברה בהן היינו רוצים שהדורות הבאים יחיו.

דיון בתפקידה של אדריכלות הנוף בעולם התכנון העכשווי יערך במסגרת הכנס השנתי של איגוד אדריכלי הנוף, שיתקיים ב 3.11.2011, בבית חיל האויר בהרצליה. צוות ההיגוי של הכנס: מיכל בן-שושן, יעל בר-מאור, ליאת הדר וטלי וקסלר.